

ЗНАЧЕНИЕТО НА ХОДЕНЕТО

Майк Оливър¹

Университет в Гринич, Лондон
9 февруари 1993 г.

Въведение

Може би е странно, че съм избрал за тема на встъпителната си лекция дейност, която самият аз не съм извършвал вече повече от трийсет години. Вероятно е така, но изборът ми не е случаен. Целта ми е да отговоря на критиките, които понякога несправедливо се отправят към работата ми, а именно, че привилегировам опита за сметка на методологията. С други думи, че според мен с изследвания в сферата на уврежданията трябва да се занимават само хора с увреждания.

Да се твърди, че изследванията, провеждани от хора без увреждания, вредят на хората с увреждания, или че проучванията, извършвани от мъже, всъщност вредят на жените, а проучванията, извършвани от бели, вредят на чернокожите, не означава, че се привилегирова опитът за сметка на методологията. Това е критика на неточните, изопачаващи и понякога откровено потиснически социологически изследвания, доминирани от бели, физически здрави мъже. Следователно аз се надявам да покажа, че един не-ходещ може да допринесе значително за нашето разбиране на ходенето както в социологически, така и в антропологически смисъл, при това без да изкривява опита на ходещите.

Преди да продължа анализа си, бих искал да направя една уговорка относно политическата коректност на термините, които ще използвам. Напълно съзнавам, че „хора с увреждания“ е политически коректният термин по отношение на хората, за които ще говоря, но за целите на настоящата лекция ще го оставя

¹ Лекцията, която следва, е изнесена от Майк Оливър по повод присъждането на професорска титла от Университета в Гринич, Великобритания. Текстът е преведен на български от Лилия Ангелова. Английският оригинал може да се намери в интернет на адрес <http://www.leeds.ac.uk/disability-studies/archiveuk/Oliver/PROFLEC.pdf>

настрана. Тъй като ходенето е основното понятие, което ме интересува, аз ще разделя хората на ходещи, не-ходещи и почти-ходещи.

След края на лекцията бихме могли да дискутираме политическата коректност или некоректност на тази класификация, но предварително се извинявам, ако съм обидил някой човек с увреждане. Ако съм обидил учени, изследователи или професионалисти, които постоянно ни поставят в погрешни категории или изопачават опита ни със своите обяснения, това ще ги накара да разберат как се чувстваме.

Освен това искам да добавя, че ходенето е подходяща тема за встъпителната ми лекция, тъй като първата статия, която публикувах като млад учен в Международното списание по биомедицинско инженерство и технологии (*International Journal of Medical Engineering and Technology*), беше на тази тема. За един социолог това не е малко постижение. Наскоро, подготвяйки настоящата лекция, прочетох отново статията и бях приятно изненадан да открия с колко много неща все още съм съгласен. Толкова много, че дори бях изкушен просто да я прочета вместо този текст и чак накрая да си призная.

Както и да е, това може би щеше да е хитър номер, но той нямаше да ми даде възможност да покажа как се е развило собственото ми разбиране за ходенето през годините и каква роля е изиграла социологията за това развитие. Така че тези от вас, които горят от нетърпение да разберат колко умен и прозорлив съм бил преди години, ще трябва да се задоволят със следния цитат, освен ако не искат да прочетат целия оригинал:

целта на изследователската работа не трябва да бъде да направи хората без крака нормални, каквото и да значи това, а да създаде социална среда, в която фактът, че нямаш крака, да изгуби значението си (Oliver 1978, 137).

Въпреки че около петнайсет години по-късно аз се ужасявам от политическата *некоректност* на някои от моите термини, все още споделям възгледите, които стоят зад тях.

Проектът е финансиран от
Тръста за
гражданско общество в
Централна и Източна
Европа

Не ми се иска да се преструвам, че в резултат от тези оригинални идеи възниква нещо като социология на ходенето или пък че социолозите се редят на опашка, за да изучават тази тема, както правят с други по-привлекателни въпроси като класа, девиантно поведение или медицина, или с по-скорошни открития като раса и социален пол. В последно време обаче социологията на тялото стана секси и водещият ѝ теоретик Брайън Търнър, в един от опитите си да теоретизира тялото, отделя известно внимание и на ходенето. Той пише:

Ходенето е способност на биологичния организъм, но заедно с това е и човешко творение, което може да се доразвие под формата на „маршируване” или „завъртане кръгом”. Ходенето е поведение, което се подчинява на общовалидни правила, но въпреки това ние можем да разпознаем даден човек по походката му или *по липсата на походка*.

... моят маниер на ходене може да бъде част от идентичността ми така, както е и маниерът ми на говорене. В действителност „походката” е система от знаци и неподвижността на човек с мигрена или куцукането на някой, болен от подагра, всъщност е общуване. (Turner 1984, 236)

Аз ще използвам този кратък коментар на Търнър за отправна точка на лекцията си. Ходенето не е просто физическа дейност, която позволява на човек да стигне от точка А до точка Б. То също така е и символичен акт. Неговата символност обаче не се отнася само до отделните хора, а е част от културата. Следователно е необходимо да разгледаме ходенето от социологическа гледна точка, особено като имаме предвид и че една от основните задачи на социологията е да открие „смисъла на живота”.

Нямам намерение да представям тук „единствената” или дори „една от възможните” социологии на ходенето, нито смятам да очертавам насоки за нейното развитие. Вместо това ще приложим към ходенето някои от идеите в социологията и ще видим до къде ще ни доведе това. Ще се фокусирам върху три области: смисълът на ходенето в дадена култура; идеалът на ходенето като свързан по-скоро с хилиастки, отколкото с медицински идеи; и влиянието на идеологията на ходенето върху реха-

билитационния бизнес. Накрая ще коментирам ползата от всичко това или, цитирайки един непопулярен в момента социолог на име Ленин, ще се спра на въпроса „Какво да се прави?“.

Ходене и култура

Разглеждайки смисъла на ходенето като част от културата, аз реших да се фокусирам върху културното му пресъздаване в популярните песни – не само защото това е нещо, към което имам личен интерес, но и защото популярните песни разкриват много повече за смисъла на живота от други, по-елитарни културни форми като парадирването с чужд език, подскачането на мускулести мъже и анорексични жени на сцена или четенето на претенциозни романи.

Интересът ми към взаимоотношенията между популярната песен и ходенето беше провокиран от един коментар на Дейвид Суифт – почти-ходещ, който наскоро участва в предаване на Канал 4 за историята на уврежданията. От позицията на почти-ходещ, той разсъждаваше върху своята способност или неспособност да привлича момичета в танцувалните зали на Нотингам през 50-те:

Нямах много приятелки, повечето ми познанства бяха краткотрайни. Щом веднъж видяха начина, по който ходя... Имам предвид, че тогава излизаха много песни, в които се пееше „каква походка само...“. Всичко беше „ходи като ангел...“, „ходя под дъжда...“, „ходя с любимата си...“. Мисля си за всички тези песни, свързани с ходенето. А аз дори не можех да ходя както трябва. Какво имах аз, което да покажа? Но открих решението доста рано. Открих, че ключът към намирането на момиче е да се правя на шут. Трябваше да отклоня вниманието им от краката си. Докато успях да ги разсмивам, всичко беше наред. Когато обаче видях, че погледът им тръгва надолу, знаех, че опасността приближава. (Humphreys and Gordon 1992, 14)

Вероятно песента, която събира в едно всичко това, е „Ходи изправен“ на Вал Дуникън. Нейният припев е:

Ходи изправен, ходи напред

и гледай света в очите,
това ми казваше мама,
когато бях съвсем малък.
Тя казваше, сине, бъди горд
и дръж главата си високо вдигната,
ходи изправен, ходи напред
и гледай света в очите.

Въпреки че не знам със сигурност, ще ми се да вярвам, че когато Луис Кийт отправи своята поетична атака срещу сексисткия и фокусиран върху ходенето характер на езика, тя е имала предвид точно тази песен. Ще прочета поемата ѝ за тези от вас, които не я знаят.

Утре ще пренапиша английския език,
ще премахна всички свързани с ходенето метафори
за власт и успех
и ще създам нови образи, с които да опиша силата си,
моята нова, различна сила.
Тогава няма да е нужно да се чувствам зависима,
понеже не мога ДА СИ СТЬПЯ НА КРАКАТА,
и няма повече да преживявам като неуспех
това, че не съм НА ЕДНА КРАЧКА ПРЕД ДРУГИТЕ.
Няма да се чувствам неадекватно,
когато не се ИЗПРАВЯМ В СВОЯ ЗАЩИТА,
или неуместно, понеже не мога
ДА НАПРЕДВАМ СТЬПКА ПО СТЬПКА.

Ще ги накарам да разберат, че това е един много мъжки
начин
да се говори за света,
всички тези ХОДИ ИЗПРАВЕН
и НАПРЕДВАЙ С ГОЛЕМИ КРАЧКИ.

Да, утре ще пренапиша английския език,
създавайки света по свой образ.
Моят начин до опиша напредъка си
ще бъде по-нежен, по-женствен.
Ще напредвам на колела, ще закрилям и прегръщам.

Някак ще намеря начин да го кажа.

Проектът е финансиран от
Тръста за
гражданско общество в
Централна и Източна
Европа

Популярните песни не просто отхвърлят не-ходещите и почти-ходещите в символичен и метафоричен смисъл. Класика в жанра е хитът на Кени Роджърс, в който главното действащо лице е парализиран ветеран от някаква „откачена азиатска война“, който се моли на жена си „да не отнася своята любов в града“. От там е и любимият ми цитат от цялата популярната музика: „Трудно е да обичаш мъж, чиито крака са изкривени и парализирани“. И така, не-ходещите и почти-ходещите не просто са социално неадекватни, те са и сексуално непохватни.

Знам, че както една лястовичка пролет не прави, така и няколко текста от определена културна форма не разкриват цялата истина. Но тъй като все повече хора с увреждания подлагат на критичен анализ други културни форми, пълната картина на това колко увреждаща е в действителност нашата култура постепенно започва да се разкрива. Аз обаче ще се придържам към културната форма, която съм избрал, за което няма да се извинявам. Както веднъж изпя Лесли Гор, „Това е моят купон и ако искам, ще плача“ – в моя случай: „Това е моята лекция и ще говоря, каквото поискам“.

Ходене и лечение

Аз твърдя, че стремежът към възстановяване на способността за ходене или почти-ходене може да бъде разбран най-добре като хилястко движение, а не като естествено приложение на модерното медицинско познание. За тези от вас, които не са наясно какво точно представляват подобни движения, предлагам следната дефиниция:

Социологията разглежда хилясткото движение като колективно движение, което обещава цялостна социална промяна приживе чрез свръхестествени средства. (Abercrombie et al. 1988, 157)

Според мен в момента във Великобритания съществуват няколко такива движения, които се стремят да разрешат „проблема“ с не-ходенето или почти-ходенето. Те наричат себе си „благотворителни“, набирайки и харчейки вероятно над сто милиона лири годишно в търсене на лекове за това, което определят като „хронични или инвалидизиращи заболявания“.

Проектът е финансиран от
Тръста за
гражданско общество в
Централна и Източна
Европа

Би могло да се твърди, както често се прави, че тези организации са се посветили на научни изследвания и определено не могат да се разглеждат като хилиастки движения, които очакват завръщането на Христос, пристигането на интергалактически космически кораб, възкресението на отдавна починали предци и други подобни.

Проблемът, разбира се, е, че в цялата история на човечеството лековете, открити за тези „хронични и инвалидизиращи заболявания“, могат да бъдат преброени на пръстите на едната ръка и пак да останат няколко свободни, с които да си изядете вечерята. Освен това от емпирична гледна точка има значително повече примери за така наречените „чудотворни“ лекове, отколкото за онези, създадени от научната медицина. И накрая, изграждането на общество, в което всички не-ходещи и почти-ходещи могат да ходят нормално всъщност предполага цялостна социална промяна.

Можете ли да си го представите? Архитектите ще отпуснат въображението си и ще проектират сгради, без да се тревожат за достъпа, работодателите ще наемат когото си искат, без да се терзаят с кандидатури на хора с увреждания, проблемът с интегрирането на децата с увреждания ще изчезне и всички тези професионалисти, които в момента са заети да се „грижат“ за хората с увреждания, ще станат безработни. Наистина революционна социална промяна!

Ако разгледаме един пример, с който съм добре запознат и от който съм лично заинтересован, вероятно ще стане още по-ясно. Примерът е Международният тръст за изследвания на гръбначния стълб (International Spinal Research Trust). Неговото антропологично описание би могло да изглежда по следния начин:

Един пророк бродеше по земята (Великобритания), когато получи видение, че всички хора с увреждане на гръбначния стълб един ден ще могат отново да ходят. И не само това, но и че видението може да стане реалност в рамките на пет години, ако бъдат изпълнени определени условия. Те включваха набор от поведения и ритуали и налагаха създаването на организация, която да ги поддържа. Пророкът обикаляше и говореше с хора с високо и ниско обществено поло-

Проектът е финансиран от
Тръста за
гражданско общество в
Централна и Източна
Европа

жение, с тези, които бяха засегнати от болестта, и със здравите и накара някои от тях да повярват във видението му. Организацията бе създадена.

Но това бе само началото. За да се осъществи виде- нието, трябваше да бъдат изпълнени и повторени множество ритуали. Те включваха убеждаване на големците да облекат най-хубавите си дрехи, да отидат на престижно място, да изпият много алкохол, да се поразходят напред-назад и да оставят парите си на маса, стратегически поставена на изхода. Онези с по-ниско социално положение изпълняваха друг вид ри- туали, които обикновено включваха изрязване на от- вори в капациите на консервени кутии и заговаряне на минувачите с настояване да пуснат пари в кутиите. Очакваше се, че дори засегнатите от болестта ще участват, като канят посетители в къщите си, предла- гат им кафе и после им искат прекалено висока цена за него, или като обикалят с инвалидните си колички из острова, само за да се върнат там, откъдето са тръгнали.

Това обаче не изчерпва ритуалите, тъй като тогава организацията събра всички тези пари и ги предаде на група хора със специално социално положение, които носеха бели престилки и работеха на места, наречени лаборатории. Тези хора купуваха или от- глеждаха хиляди животни, които впоследствие бива- ха ритуално умъртвявани. После хората в бели прес- тилки старателно протоколираха своите дейности и ги описваха за други хора в бели престилки, които не можеха да присъстват при изпълнението на ритуали- те.

Както и да е, въпреки добросъвестното следване на тези ритуали видението не се материализира в рам- ките на посочения времеви период и пророкът беше принуден да напусне земята и да отиде на остров на другия край на света (Австралия). Дали той все още получава видения, не се знае. Сектата обаче не се разпадна, а съществува и до днес и продължава да подтиква вярващите да изпълняват по-често ритуали-

Проектът е финансиран от
Тръста за
гражданско общество в
Централна и Източна
Европа

те си и дори ги обвинява за „провала на пророчеството”.

В случай, че смятате моето описание за (твърде) субективно, каквото, разбира се, то е, както и цялата антропология, а всъщност и социологията, ще ви цитирам едно изказване на настоящия директор по проучванията на въпросното хилиастко движение. То е в отговор на критиките, отправени към техни изявления от друга организация – Асоциацията на хората с увреждания на гръбначния стълб (Spinal Injuries Association).

Критиките в списанието на Асоциацията са насочени към изявление, направено през 1986 г., че откриването на лек в рамките на следващите 5 години е постижимо. Като имаме предвид, че това твърдение беше направено с условието, че разполагаме с достатъчно средства, аз все пак мисля, че то не беше безотговорно... Все още вярвам, че това не е невъзможен срок. Няма гаранции, че до края на 1992 г. в лабораториите ще бъде разработен прототип на лекарство, но напредъкът по възстановяване на увредената система е толкова бърз, че не трябва да бъде пренебрегван. (Banyard 1991)

Този цитат съдържа всички елементи, характерни за отговорите на хилиастките движения, когато ги критикуват, че пророчеството им не се е осъществило. Първо, времевата рамка е гъвкава, а не фиксирана. Второ, посланието е разбрано погрешно – не е обещавано лекарство, а „прототип на лекарство в лабораториите”. Трето, ритуалите, необходими, за да доведат „златния век”, не са били изпълнени както трябва – в случая, не са събрани достатъчно пари.

Тези благотворителни организации имат много общо не само с хилиастките движения от деветнайсети век като меланезийския култ към предметите на цивилизацията² или танца на духовете на североамериканските индианци, но и с религиозните секти от двайсети век. Една такава секта посети Великобрита-

² Местните жители обожествяват предметите на цивилизацията, с които влизат в досег най-вече по време на Втората световна война, когато островите се използвани като военни бази. Те вярват, че извършването на определени ритуали ще доведе до нова епоха на всеобщо благоденствие. – Б. пр.

ния миналата година, като твърдеше, че „с божията сила някои хора ще проодат за първи път”. И когато, разбира се, никой не се вдигна от количката си и не започна да ходи, стана ясно, че посланието е разбрано погрешно, че хората ще проодат в духовен, а не във физически смисъл.

Както при фалшивите пророци на религиозния евангелизъм, при разбитите надежди на изповядващите култа към предметите на цивилизацията и при забравените видения на танцуващите танца на духовете, така и при преувеличените твърдения на благотворителните организации в сферата на уврежданията (Nevey 1992) стремежът към възстановяване на двигателните функции на онези, които не могат да ходят или са загубили тази способност, доминира. Той е доминиращ и в рехабилитационния бизнес.

Ходене и рехабилитация

Рехабилитацията може да бъде дефинирана по различни начини. Това, което е сигурно обаче, е, че възприетата дефиниция поставя началото на редица практики. Перифразирайки старата максима на У. И. Томас, може да се каже, че „ако хората определят дадена ситуация като реална, то последствията от това ще я направят такава”. Това безспорно е така, но основният проблем на рехабилитацията е, че нито една от възприетите дефиниции не съответства на опита на хората с увреждания и че няма доказателства за ефективността на нито една от практиките, които произтичат от тези дефиниции. Казано направо, в бизнеса на рехабилитацията нищо не е наред, независимо дали става въпрос за професионалистите, които споделят безпокойството си (Royal College of Physicians 1986), или за техните жертви – използвам думата умишлено, като израз на недоволство (Oliver et al. 1988, Beardshaw 1988).

Според мен проблемите на рехабилитацията се дължат на нейния неуспех да адресира въпроса за властта и да признае съществуването на идеология – две сериозни, уважавани социологически теми. И така, за мен рехабилитацията е упражняване на власт от една група над друга, като при това този процес е повлиян от определена идеология. Упражняването на власт предполага идентифициране и преследване на цели, формулирани от по-силните и повлияни от идеологията на нормалност-

Проектът е финансиран от
Тръста за
гражданско общество в
Централна и Източна
Европа

та, която, както повечето идеологии, често остава скрита и за професионалистите, и за техните жертви.

Ще се върна към това по-късно, а сега искам да подчертая, че аз не твърдя, че можем да отстраним влиянието и ефектите на властта и идеологията от рехабилитацията. Неспособността ни обаче дори да признаем, че те съществуват поражда редица социални отношения и множество терапевтични практики, които са увреждащи за всички въввлечени, независимо дали това са професионалисти, наети за предоставяне на рехабилитационни услуги, или хора с увреждания, ползващи тези услуги.

Времето не ми позволява да направя задълбочена, подкрепена с доказателства и изчерпателна критика на рехабилитацията, така че, за да подкрепя твърденията си, ще се фокусирам върху тема, залегнала в основата и на рехабилитационния бизнес, и на настоящата лекция – ходенето.

Рехабилитацията използва понятието ходене безкритично, тъй като никога не го анализира или обсъжда в термини, различни от техническите – каква хирургическа операция можем да извършим, какви помощни средства можем да предоставим и какви методи да използваме, за да възстановим двигателните функции. Ходенето е нещо по-комплексно и сложно от това – както като физическо действие, така и като символ, което, надявам се, вече успях да покажа.

От гледна точка на рехабилитационния бизнес ходенето е поведение, което следва определени общовалидни правила, а не-ходенето е поведение, което пренебрегва правилата, изкривява ги и дори ги застрашава. Не-ходенето може да бъде толерирано само когато индивидите са готови да се подложат на рехабилитация, за да могат да станат почти-ходещи или за да се примирят със своето не-ходене. Ако се обвържат с личен избор обаче, не-ходенето или отказът от почти-ходенето стават нещо различно, което застрашава властта на професионалистите, изобличава идеологията на нормалността и отправя предизвикателство към рехабилитационния бизнес като цяло.

Класически пример за начина, по който идеологията на нормалността, в съчетание с безкритичното разбиране за ходенето, определя практиките на рехабилитацията, е следното опи-

Проектът е финансиран от
Тръста за
гражданско общество в
Централна и Източна
Европа

сание и анализ, направени от човек с увреждане на гръбначния стълб:

Стремежът за връщане на индивида към нормалността е двигателят на цялата рехабилитационна машина. Дори ако увреждането не може да бъде излекувано, както се случи с мен след травма на гръбначния стълб, предписанията на нормата не се изоставят. Напротив, те се преформулират и така не само доминират търсенето на лек във фазата на лечение, но и напълно оформят представата на полагащия грижи за това как трябва да изглежда останалата част от живота на потърпевшия. Целта на рехабилитацията става да направи човека колкото се може „по-нормален“.

Резултатът в моя случай бяха безкрайни, душегубни часове в болница Стоук Мандевил, прекарани в опити да се доближа до стандартите на хората без увреждания, като „ходя“ с патерици и канадки. (Finkelstein 1988, 4-5)

Аз също така не твърдя, че повечето жертви на рехабилитацията отхвърлят ходенето като идея. Един човек с увреждане, който със сигурност не го направи, беше Филип Олдис, бивш полицаи, прострелян при опит да предотврати въоръжен грабеж. Според Джени Морис,

Както самият той каза, преди увреждането „аз карах мотор, ходех по жени, патрулирах, хващах престъпници – бях нещо средно между Тели Савалас и Денис Уотърман“. (Morris 1992, 2)

Той не можа да приеме не-ходенето или почти-ходенето и, насърчаван едновременно от национални вестници и телевизионни продуценти, се стремеше да проходи с жар, граничеща с отчаяние. Като зрители, ние със затаен дъх наблюдавахме и четяхме за неговите усилия да ходи или да се доближи до ходенето. Той не успя. Докато Вик Финкълстийн, авторът на предишния цитат, все още е жив, повече от трийсет години след като отхвърли почти-ходенето, Филип Олдс се отрови през 1986 г. Както се изрази един коментатор, той стана жертва на „смъртоносен натиск“ (Davis 1986).

Проектът е финансиран от
Тръста за
гражданско общество в
Централна и Източна
Европа

Разбира се, съпоставянето на два толкова различни примера е преднамерено, но всички опити да разберем смисъла на живота зависят от нашите избори и интерпретации. Аз не твърдя, че моята интерпретация е единствена, но твърдя, че е валидна. Също така твърдя, че тя разкрива много за начина, по който властта функционира в рехабилитационния бизнес, както и за начина, по който функционират средствата за масова информация в наши дни.

Властта, разбира се, е понятие, което трудно може да бъде дефинирано и още по-трудно – да се разпознае в практиката. Според Люкс (Lukes, 1974) определящи за функционирането на властта в обществото са нещата, които не влизат в политическия (с малко „п“) дневен ред. Следователно, както вече загатнах, въпросите за рехабилитацията, които остават неизречени, са също толкова важни, колкото и онези, на които се дава гласност. Един основен въпрос, който никога не е поставян, касае връзките на рехабилитацията със социалния контрол.

Въпроси относно терапевтичния характер и ефективността на рехабилитацията се задават често, но въпроси за начина, по който рехабилитацията принуждава хората с увреждания да правят неща въпреки волята си, почти никога не се задават. Освен това никога не се проблематизират връзките между рехабилитационния бизнес като цяло и по-широките аспекти на социалния контрол. В края на краищата идеологията на лечението е обгрижваща, а не контролираща.

Има два аспекта от функционирането на властта, които имат отношение към контрола – властта да контролираш тялото на индивида и властта да контролираш общественото тяло. Връзките между двете са анализирани от френския философ Мишел Фуко. Неговите коментари върху здравната система могат да се обобщят по следния начин:

Съществен компонент от нормализиращите технологии е ключовата им роля в систематичното създаване, класифициране и контролиране на аномалиите в общественото тяло. (Rabinow 1984, 21)

Вероятно връзката между произведенията на един покоен френски философ и рехабилитацията не се забелязва веднага, но ако заменим „нормализиращи технологии“ с „рехабилитаци-

Проектът е финансиран от
Тръста за
гражданско общество в
Централна и Източна
Европа

онни практики”, започват да се появяват неудобни въпроси. Тогава цитатът ще изглежда така:

Съществен компонент от *рехабилитационните практики* е ключовата им роля в систематичното създаване, класифициране и контролиране на аномалиите в общественото тяло.

Ако преведем това на езика на настоящата лекция, целта на рехабилитацията е да насърчи ходенето и почти-ходенето и да контролира посредством терапевтични интервенции не-ходещите и почти-ходещите както индивидуално, така и като група.

Подобно на властта, идеологията има най-силно влияние, когато е невидима, а идеологията на нормалността се е просмукала в цялото общество – общество, което, според Набил Шабан, се основава на телесен фашизъм. Ясно е, че този телесен фашизъм влияе върху живота на много от нас, не само на не-ходещите и почти-ходещите – върху жените например, които са една съвсем не маловажна част от населението.

Идеологията на нормалността се е просмукала в повечето рехабилитационни практики – от педиатрията, през ревматологията, до гериатрията. Един пример, в който тя изплува на повърхността, е настоящият „успех” на обучението, ориентирано към развитие на моториката³. Много хора с увреждания са дълбоко обезпокоени от идеологията, залегнала в основата му, която преди време аз свързах с идеологията на нацизма (Oliver 1989).

И за да стане съвсем ясно какво не е наред с това обучение, неговият стремеж към почти-ходене за сметка на семейния, социален и общностен живот на много деца с увреждания става приемлив само когато бъде представен като терапевтична интервенция.

За нас би било неприемливо децата без увреждания да не посещават местното училище, а да бъдат пращани в чужда страна и принуждавани по цял ден да правят физически упражнения, което води до занемаряване на академичното им обучение и социалното им развитие. Такива деца веднага биха прив-

³ На английски *conductive education* – метод за обучение на хора с двигателни проблеми, който набляга предимно върху физическата рехабилитация. – Б. пр.

лекли вниманието на мафията за закрила на детето. Но в живота на децата (и възрастните) с увреждания всичко е допустимо, стига да бъде представено като терапия.

Идеологията е пагубна, тъй като тя не просто позволява тези въпроси да бъдат пренебрегвани, но понякога ги обръща и с главата надолу. Така обучението, ориентирано към развитие на моториката, не се разглежда като насилие върху децата, а като нещо, което заслужава одобрението на обществото, за което се сипят хвалебствия по телевизията, което е достойно за кралски почести и което получава финансиране както от правителството, така и от големия бизнес.

Практиката, а не идеологията на обучението, ориентирано към развитие на моториката, както всъщност и на много други рехабилитационни методи, потиска хората с увреждания и нарушава човешките им права. Не трябва да се преструваме, че не е така.

Тази критика не бива да се разглежда като опит да се изхвърли бебето с мръсната вода. Тя по-скоро се стреми да включи в дневния ред на рехабилитационния бизнес въпроси, които досега не са били поставяни. Аз вярвам, че правилното адресиране на тези въпроси ще бъде от полза за всички – така не само водата ще стане по-чиста, но и бебето ще бъде по-здраво. В заключение:

За да „рехабилитираме“ рехабилитацията (и други социални услуги), трябва първо да „рехабилитираме“ себе си. (Higgins 1985, 221)

Какво да се прави

Сходен коментар прави Кен Дейвис, който казва:

Ние правим акта на ходене по-значим от усилията за изграждане на едно по-добро общество. (Davis 1986, 4)

Надявам се вече да е ясно, че значението на ходенето надхвърля функционалните съображения. Ако това не беше така, защо тогава обществото наказва не-ходещите за това, че не ходят?

В края на краищата ние не наказваме не-летящите за това, че не летят. Всъщност правим точно обратното. Харчим милиарди долари, йени, германски марки и лири стерлинги на година, за да осигурим на не-летящите най-съвършените технически помощни средства за придвижване, които можем да си представим. Те се наричат самолети. Самолетът е техническо помощно средство за не-летящи, точно както инвалидната количка е техническо помощно средство за не-ходещи.

И това не е всичко. Ние харчим поне още толкова пари, за да осигурим условия, наречени писти и летища, които да гарантират, че тези технически средства могат да функционират безпроблемно. Освен това стотици хиляди хора по света работят, за да помагат на не-летящите да преодолеят личните си проблеми с придвижването. И накрая, за да осигурим среда без бариери за не-летящите, ние потъпкваме правата на останалите хора, като пренебрегваме молбите им да не събаряме техните домове, да не нарушаваме съня им или да не унищожаваме природата наоколо.

Отношението към не-ходещите е точно обратното. Средата често се проектира по начин, който ни изключва. Системата на транспорта, която претендира, че е обществена, продължава да не ни осигурява достъп и когато протестираме, ни се отвърща, че няма пари. Казва ни се също, че ако ни предоставят достъп до подобни системи, това ще наруши правата на останалите – пътуванията ще продължават по-дълго и ще бъдат по-скъпи за всички. Подходящият лозунг за следващата протестна демонстрация би бил: „Еднакво отношение към не-ходещите и не-летящите!“

Разбира се може да се спори, че не-ходенето и не-летенето са различен вид не-правене – първото засяга само едно малцинство, макар и значително, докато второто се отнася за всички. Това е така, но броят на не-летящите, които получават технически помощни средства за летене, е още по-малък. С други думи, спрямо населението в световен мащаб летящите са по-малко от не-ходещите и почти-ходещите. Това, на което искам да наблегна, по същество касае социалната справедливост – отнасяйте се към двете групи еднакво, или поне спрете да наказвате не-ходещите и почти-ходещите за това, че не ходят.

Проектът е финансиран от
Тръста за
гражданско общество в
Централна и Източна
Европа

Вероятно някои от вас са били изненадани не само от това, което казах, но и от начина, по който се опитах да подкрепя твърденията си. В света, в който живеем днес, има малко безспорни факти, познанието или онова, което минава за познание, е несигурно, а обективността е остро и справедливо атакувана от политиката на субективността.

Това се отнася в още по-голяма степен за социологията и за изследванията в сферата на уврежданията. Така че не отхвърляйте прибързано аргументите ми – ако не сте съгласни с тях, постарайте се да ги оспорите. Ако смятате, че коментарите ми както за елитарната, така и за популярната култура са несправедливи, дайте ми примери за адекватно отношение към уврежданията, които не са дискриминиращи. Ако смятате, че характеризирането на благотворителните организации като хилиастки движения е неуместно, дайте ми примери, които показват, че те са открили лек, вместо само да обещават. Ако мислите, че моето описание на рехабилитацията като контрол, вместо като терапия, е неточно, дайте ми примери за неконтролираща рехабилитация.

Ако Джени Морис е права, когато казва, че „Хората с увреждания все по-често поставят под въпрос нагласите, според които щом не можеш да ходиш, не си струва и да живееш” (Morris 1999, 3) – а аз вярвам, че е така – то предизвикателството да проблематизираме тези нагласи стои пред всички нас. Както казва Кен Дейвис, ние трябва да заменим напразните опити да накараме не-ходещите и почти-ходещите да ходят с усилия за изграждане на едно по-добро общество. Надявам се, че и моят анализ на ходенето е допринесъл с нещо към тези усилия.

Проектът е финансиран от
Тръста за
гражданско общество в
Централна и Източна
Европа

Използвана литература

Abercrombie, N., Hill, S. and Turner, B. (1988) *The Penguin Dictionary of Sociology*. London, Penguin.

Banyard, P. (1991) "Research Director's Report". ISRT Newsletter, No 23.

Beardshaw, V. (1988) "Last on the List: Community Services for People with Physical Disabilities". London, King's Fund Institute.

Davis, K. (1986) "Pressed to Death". Coalition News, Vol. 1, No 4.

Finkelstein, V. (1988) "Changes in Thinking about Disability". Unpublished paper.

Higgins, P. (1985) *The Rehabilitation Detectives: Doing Human Service Work*. London, Sage.

Humphreys, S. and Gordon, P. (1992) *Out of Sight: The Experience of Disability 1900 – 1950*. Plymouth, Northcote House Publishers.

Lukes, S. (1974) *Power: A Radical View*. London, MacMillan.

Lenin, V. I. (1902) "What Is to Be Done", *Collected Works*, Vol 5. Moscow, Foreign Languages Publishing House 1961.

Morris, J. (1992) *Disabled Lives*. London, BBC Educational Publications.

Oliver, M. (1978) "Medicine and Disability: Steps in the Wrong Direction", *International Journal of Medical Engineering and Technology*, Vol. 2, No 3.

Oliver, M., Zarb, G., Silver, J., Moore, M., Salisbury, V. (1988) *Walking into Darkness: The Experience of Spinal Injury*. Basingstoke, MacMillans.

Oliver, M. (1989) "Conductive Education: If it wasn't So Sad it would Be Funny". *Disability, Handicap & Society*, Vol. 4, No2.

Проектът е финансиран от
Тръста за
гражданско общество в
Централна и Източна
Европа

Rabinow, P. (Ed) (1984) *The Foucault Reader*. New York, Pantheon Books.

Royal College of Physicians (1986) "Physical Disability in 1986 and Beyond". London, RCP.

Turner, B. (1984) *The Body and Society*. Oxford, Basil Blackwell.

Проектът е финансиран от
Тръста за
гражданско общество в
Централна и Източна
Европа